

STVARNA POZADINA DRAŠKOVE SCENE U »GORSKOM VIJENCU«

JEVTO MILOVIĆ

Važno bi bilo saznati da li je Njegoš bio u Mlecima prije nego što je napisao *Gorski vijenac*. Svakako da jest.¹ Sa svoga povratka iz Beča u svoju domovinu on stiže u Trst 18. marta² 1844. Iz Trsta polazi u Mletke 26. marta i u njima se zadržava do 30. marta 1844. *Srpske narodne novine* bilježe njegovu posjetu Mlecima. Njihov dopisnik javlja da je Njegoš boravio u Mlecima četiri dana i da je tamo oputovao »najviše da vidi onaj redki grad i šta je u njemu važno i znamenito. Žao mu je bilo, što mu vreme dopuštalo nije, da bolje pregleda ono što je sad tek kao mimogred pregledati mogao...«³ I generalni direktor mletačke policije baron von Cattanei zna isto za ovo Njegoševo putovanje u Mletke. On podnosi dva vrlo dragocjena izvještaja o Njegoševu bavljenju u Mlecima od 26. do 30. marta 1844. grofu Palffyju, koje ovaj dostavlja grofu Josephu von Sedlnitzkom u Beč. Mi smo te Cattaneijeve dopise našli u bečkom Opštem upravnom arhivu (Allgemeines Verwaltungsarchiv). Prvi Cattaneijev izvještaj potiče od 27. marta 1844.:

N° 1778. P. R.

Urgente.

Venezia, li 27. Marzo 1844.

Eccelsa I. R. Presidenza Governativa

Procedente da Trieste arrivò qui jeri Monsr Pietro Petrovich, Vladika di Montenero e Berda, che prese alloggio all'Albergo del Leon Bianco. —

Attivata a suo riguardo un'opportuna e circospetta vigilanza ne risultò finora di esso Monsignore venne tosto visitato e si pose in corrispondenza col Sig^r Console Russo in unione al figlio del quale si reca in gondola ad osservare

---

¹ U svojoj studiji *Petar Petrović Njegoš* dr Vido Latković tvrdi da je Njegoš »prvi put bio u Veneciji tek pošto je napisao *Gorski vijenac*« (Beograd, Nolit, 1963., str. 211). Latković ispravlja tu svoju pogrešku u istoj studiji na strani 158: »Pri povratku iz Beča Njegoš se opet duže zadržao u Trstu (od 18. marta do 5. aprila) i za to vreme prvi put posetio Veneciju«.

² Sve datume navodimo po novom kalendaru.

³ Dr Ljubomir Durković-Jakšić, *Srbijanska štampa o Njegošu i Crnoj Gori (1833—1851)*, izdala Srpska akademija nauka, Beograd, 1951, str. 125.

gli oggetti più rari di questa Città, poichè dapprima sortendo, a piedi, la sua foggia di vestire avea attratta in modo speciale la curiosità popolare. — Riservasi però d'assoggettarlo nuovo rapporto su quelle nozioni che gli verrà fatto di conseguire circa le successive mosse del singolare viaggiatore di cui si tratta, e sino alla di lui partenza da questa Città, che sembra si effettuerà fra pochi giorni.

Cattanei.

Dall' I. R. Direttore Generale di Polizia.

Drugi Cattaneijev izvještaj grofu Palffyju od 30. je marta 1844.:

N°. 1778. P. R.

Venezia, li 30 Marzo 1844.

Eccelsa I. R. Presidenza Governativa

Il Monsr Pietro *Petrovich Vladika*, di Montanero e Berda, col Battello a Vapore si è questa mane diretto a Trieste. — Fin dal primo suo arrivo in questa Centrale il Sig^r Console Russo, ed il di lui figlio furono le persone con cui ebbe costante relazione, dacchè assieme a loro, e più propriamente col figlio si recò a vedere gli oggetti, e monumenti più rari di questa Città, affatto nuova per lui, largheggiando ai gondolieri le mancie più generose. — Non si raccolse ch'egli visitasse alcuna Autorità o privato; e soltanto si recarono ad ossequiarlo all'Albergo il Sig^r Giorgio *Corona*, ricco possidente di Scutari, qui domiciliato da varj anni, ed il Sig^r Pietro *Restuscheff* sotto Tenente Russo qui di passaggio, e che riportò anche il visto per Milano.

Egli si recò alle case de' Pittori Lipparini e Schiavoni, e presso il Console Russo, dove un giorno ha pranzato e jeri a sera vi fù fin tardi una conversazione, intervennero con lui varj Russi qui dimoranti.

Tali cenni si onora il sottoscritto di subordinare a cod. Ecc^a Superiorità in evasione alla riserva fattasi col rapp^o 27 and. pari N^o.

Cattanei.

Dall' I. R. Direttore Generale di Polizia.

I Njegoš spominje u svojoj *Bilježnici* svoj boravak u Mlecima od 26. do 30. marta 1844., označuje da je prispio u Mletke 14./26. marta 1844. i napominje da je odsjeo sa svojom pratnjom u hotelu *Lione bianco*:⁴ »14^{ga} marta 1844 god[ine]. Pojaviše se zvonici mletački kako giganti gazeći po moru. (Pletenica od dima i pletenica od parohodni kolah, preko mora, prva crna i žalostna, a posljednja srebrna (vesela, kipeća). — Lokanda u kojoj smo bili u Mletke zove se *Lione bianco* na Velikome Kanalu.«

Iz *Bilježnice* se vidi da Njegoš obilazi od 26. do 30. marta 1844. pješice i u gondolama, u društvu ruskoga generalnog konzula Freiganga i konzulova sina, s kraja na kraj Mletke. (I vojvoda ih je *Draško* iz *Gorskoga vijenca* dobro razgledao:⁵

⁴ *Njegoševa Bilježnica*, izdao Istoriski institut, Cetinje, 1956., str. 114—119, 187—189.

⁵ Stihove iz *Gorskoga vijenca* navodimo prema Prosvetinom izdanju, Beograd, 1952. Tekst priredili za štampu Radosav Bošković i Vido Latković, Beleške i objašnjenja napisao Vido Latković.

Da jednoga ne bi prijatelja,
glavom sina Zana Grbičića,
svoga doma već ne ćah gledati
nego kosti tamo ostaviti;
a on me je bratski dočekao,
vodio me svuda po Mletkama).

Njogoš se tada penje i na zvonik crkve svetoga Marka. Šta više ide i u stare zatvore državnih mletačkih inkvizitora (Pozzi), iz kojih bije memla, i s njihovih zidova prepisuje zapise sužanja: »Non ti fidar d'alcuno, pensa e taci se finger vuoi dei spioni, insidie e laci, il pentirti, il pentirti nulla giova, ma ben del valor tuo fu vera prova. — De chi me fida, guardami Iddio! de chi io me fido, me guarderò io . . . « Naš pjesnik nogama mjeri Ponte di Rialto u Mlecima i njegovu dužinu i širinu unosi u svoju *Bilježnicu*. Zalazi i u kuće poznatih talijanskih slikara Natala Schiavonija i Lodovica Lipparinija. U njegovoj se *Bilježnici* spominju: Canal Grande, Palazzo Ducale, Riva degli Schiavoni, Ponte dei Sospiri, Ponte di Rialto, Basilica di S. Marco. Njogoš u Mlecima prelistava talijanske enciklopedije, vadi iz njih podatke o mletačkim duždevima i zapisuje ih u *Bilježnicu*. On kasnije te svoje utiske iz Mletaka potanko iznosi u Draškovoju pojavi iz *Gorskoga vijenca* i na osnovu njih ispređa bezbroj jedrih i živopisnih stihova.

Nije nam poznato kad je Njogoš počeo da radi na *Gorskom vijencu*, koji se, kao što je poznato, pojavio god. 1847., ali ovo veliko bogatstvo građe i činjenica koje sretamo u njegovoj *Bilježnici* jasno nam pokazuju da je on već 1844. bio uveliko zaokupljen svojim besmrtnim djelom.

Mračna je slika Mletaka koju Njogoš razvija u svojoj *Bilježnici* pred našim očima god. 1844.: »14ga marta 1844 god. Pojaviše se zvonici mletački kako giganti gazeći po moru. (Pletenica od dima i pletenica od parohodni kolah, preko mora, prva crna i žalostna, a posljednja srebrna (vesela, kipeća) . . . Venecija se vidi sa zvonika svet[og] Marka kao gomila crnih klijetakah, izbačenih burom u morske lužine; odande čovjek vidi kakvu je žalostnu kabanicu oblačila . . . Kuće venec[ijanske] ne imaju domaćih (gazdah), nego su iz njih utekli, a ostale kuće puste, te se ruše i padaju. Gondule, kao traurni grobovi. Smiješna vkusa! Mletke su kao da ih je volkan svojim dihanijem zapahnuo . . .«. Žalostna je slika duždeve palače i velike dvorane u njoj: »Moj ulazak u palatu i primječanije na statue i obraze od mramora: imper[ator] rim[ski] *Trajan* bez nosa, crnoga obraza; imper[ator] *Kaligula* leži žalostno pri zidu; grabljivi *Paris* čuti zablenu u čošak bez pō nosa; *Jupiter* bez očih; *Minerva*, s velikom kapom, mračnoga i naruženoga vida; opet imper[ator] *Trajan* bez očih; *Ulis* slomljenih nogah; *Trag[edi]ja* i *Komed[i]ja*, dvije statue, s vratih svet[og] Joan[a] od Akre, mračne i pokrite prašinom; *Trag[edi]ja* nosi glavu mrtvu obezobraženu u ruke; *Cibela*, slomljene krune; *Minerva* slomljene kape i naružena, predsje-

dateljstvuje ovome žalostnome sobraniju bogovah i polubogovah u velikoj žalostnoj zali«. Sve su ovo statue osakaćene, mračne ili pokrite prašinom. Tu se nalaze i portreti bezbrojnih duždeva. Slike dužda Marina Falierija nema. Njegovo mjesto »crna zavjesa pokrijeva«. Njemu su »odsjekli glavu 1354 god[ine] na glavne ljestvice pred palatom, zato što je ovaj ohtio da uništiži republ[ičko] pravl[enije], drugi pak kažu da je bio žertva intrigah i laže.« Tu su i »mračne klijeti đe su davili i mučili prestupnike«. (Ovdje se Njegošu otima vrlo karakterističan uzvik o Mlečanima: »Ovo im slavu mrači.«). Tu je i »žalostni palac *Man Frinov*, u njemu kartine: *Herkulov* boj i pobjeda nad sedmoglavim čudovištem, rukodjelije *Franceska Mađiomo* 1793 god[ine], igra na muziku Apolona i Pana, a sude ju kakva je *Mida* i *Timolo*. Kartina: »Bježanje od potopa u kovčeg *Nojev*«: bježi sve uhiljeno i ustrašeno od vode *par* i *par*; kopija s djela *Rafael[ova]*; kartina: »*Antonija Orizona*«, koja se zove *Karita romana*. Na ovoj kartini doji šcer oca osuđenoga da glađu u tavnici umre.«

Eto tako je jedna slika Mletaka iz 1844. koju nam je Njegoš dao u svojoj *Bilježnici*.

Još u crnjim bojama Njegoš prikazuje Mletke u *Gorskom vijencu*. Njihove karakteristične pojedinosti razvija dalje. On im daje još više reljefa. Sjetimo se bezazlenog, a u isto vrijeme i pravičnog Draška Popovića. Pustimo neka projure ispred naših očiju slike i utisci s njegova puta po Mlecima. Bacimo pogled na mračne tamnice pod duždevom palačom u koje su politički krivci bacani i mučeni. Pogledajmo samo zaplašeni mletački narod, opkoljen žbirima i špijunima:

... O junaštvu tu ne bješe zbora!
 Nego bjehu k sebi domamili,
 domamili pa ih pohvatali,
 jadnu našu braću sokolove
 Dalmatince i hrabre Hrvate,
 pa brodove njima napunili
 i tiska' ih u svijet bijeli ...
 Bješe jedna kuća prevelika
 u kojoj se građahu brodovi,
 tu hiljade bjehu nevoljnikah,
 svi u ljuta gvožđa poputani,
 te građahu principu brodove;
 tu od plača i ljute nevolje
 ne mili se uljesti čovjeku.
 Jedni sužnji bjehu prikovani
 u putima na velje brodove,
 te vozahu po moru brodove;
 tu ih ljetnje gorijaše sunce
 i davljahu kiše i vremena,
 ne mogahu iz veze šenuti,
 no, ka pašče kad ga za tor svežeš,
 tu čamaju i dnev i noći.
 Najgore im pak bjehu tavnice
 pod dvorove đe dužde stojaše;

u najdublju jamu koju znadeš
 nije gore no u njih stojati:
 konj hoće u njima crknuti,
 čovjek paće tu svezat ne šćeše,
 akamoli čojka nesretnjega;
 oni ljude sve tamo vezahu
 i davljahu u mračnim izbama...
 I čujte me što vam danas kažem:
 poznao sam na one tavnice
 da su božju grdno prestupili
 i da će im carstvo poginuti
 i boljima u ruke uljesti...

Njegoš spominje u svojim djelima više puta Mletke, Mlečiće i mletačkog dužda. U *Glasi kamenštaka* iz god. 1833. on podrobno opisuje pohod Numan-paše Čuprilića na Crnu Goru god. 1714. i tom prilikom oštro osuđuje tadašnjeg mletačkog dužda i mletački senat jer su Kotoranima naredili da izruče Turcima crnogorsku nejač koja se pred najezdom turske vojske bila sklonila na mletačko zemljište. Zbog toga nečovječnog postupka on ga naziva »nedostojnim« i »nevjernim mletačkim duždom«. I u svom djelu *Svobodijada* iz god. 1835. naš pjesnik spominje taj sramni mletački postupak. Tu on zove Mletke »Venecijom bogomrskom«, a mletačkog dužda »sramotnim« i »niskim dukom«.

Za vrijeme svoga bavljenja u Mlecima od 26. do 30. marta 1844. on nastoji da što bolje upozna Mletke i njihovu istoriju. Sve ga u Mlecima živo interesuje. Po svoj prilici on tada obilazi i čuveni mletački *Arsenal*, u kome je nekad bilo zaposleno 16.000 radnika i raspituje se za robijaše koji su bili vezani lancima i gradili »principu brodove«. Biće da tu saznaje i mnoge pojedinosti o osuđencima na rad na galijama koji su bili »prikovani u putima na velje brodove«. U *Gorskom vijencu* stoji:

Bješe jedna kuća prevelika
 u kojoj se građahu brodovi,
 tu hiljade bjehu nevoljnikah,
 sve u ljuta gvožđa poputani,
 te građahu principu brodove.

Njegoš silazi i u ozloglašene mletačke državne zatvore »pozzi« (bunari), koji se nalaze ispod duždove palače (Palazzo ducale). On ih poimenice i spominje u svojoj *Bilježnici*: »Nell'antiche prigioni degl'inquisitori di stato delle pozzi nel palazzo ex ducale in Venezia ritrovasi le segventi iscrizioni«. S njihovih zidova prepisuje u *Bilježnicu* dva zapisa sužanja. Za mletačke tamnice pozzi kaže u *Bilježnici*: »Mračne klijeti će su davili i mučili prestupnike. (Ovo im slavu mrači)«. On se bez sumnje interesuje i za tamnice pod olovnim krovom duždeve palače (»piombi«) koji su razoreni god. 1797. Valjda prelazi i most Ponte dei Sospiri, za koji veli da je »podoban prevozu črez Aheron«, i posjećuje stari kazneni zatvor.

God. 1845. Njegoš objavljuje u *Ogledalu srbskom* našu narodnu pjesmu *Čuprilić vezir (1714 god.)*«. On uz tu pjesmu daje dugačku primjedbu. Evo nekoliko misli iz te primjedbe:⁶ »... Do 1714 god. Venecijani su i Crnogorci živjeli u suglasiju . . .; nego od 1714 god., u koju je Čuprilić vezir prešao preko Crne Gore, koje su mu dali Venecijani 600 dušah crnogorskih, sve ženah i lude dece, koja su bila pod zaštitu njegovu utekla od Turakah, te su Turci sve mušku decu isklali, i koje je od mjeseca bilo, a ženske u ropstvo odveli. — Poslijed svog sramotnog i beščoječnog postupka venecijanskoga, Crnogorci su i Venecijani gotovo u neprestanome ratu živili . . . Ovako je grdno sporazumjenije gotovo svagda među Venecijanima i Crnogorcima trajalo, dokle je ova velika i bogata republika pala, a u isto doba i besčelovječno gnijezdo mrske inkvizicije».⁷

⁶ Petar Petrović Njegoš, *Ogledalo srpsko*, Tekst priredili za štampu Radosav Bošković i Vido Latković, Beograd, Prosveta, 1951, str. 501—502.

⁷ U toku godine 1846. Njegoš je morao stalno raditi na *Gorskom vijencu*. To se unekoliko vidi i iz njegova pisma od 2/14. jula 1846. dalmatinskom guverneru Johannesu Augustu von Turszkom u kome se iznose pojedinosti o turskim tamnicama u Skadru, o velikoj nečistoći u njima i o turskom nečovječnom ponašanju prema 85 Crnogoraca i nekoliko Primoraca koje je marta mjeseca 1846. zatvorio skadarski vezir Osman-Paša: »Mislim da Vam nije neizvjestan protivu svakojega narodnoga prava bezčelovječni i zlobni postupak serasker Rešid-paše sprama 85 Crnogoraca, a tako isto i sprama nekoliko podanika austrijskih, no ovijema bude odma data svoboda, a nad Crnogorcima, zatvorenima u poganu tamnicu skadarsku, obnaruži se ona zloba kojom su svagda Turci napojeni protivu ovoga naroda. Da Turci nijesu prinuđeni pokazivati se u prijevernoj maski obrazovanija pred prosvješćenima silama evropejskima, oni bi postupili s pomenutima Crnogorcima u Albaniji gotovo onako kao što se s bijelima ljudma postupa na ostrvima Zelandije. Rečeni nevini Crnogorci stradajući u tamnici turskoj, gdje su mučeni gladi i žeđu, a najviše užasnom Turcima svojstvenom nečistotom, imali su u Skadru jednog jedinog zastupnika, kojega je duša boljela za nevino stradajućima, a to je bio g-n d-r Balarini, austrijski vicekonsul u Skadru. Ovaj blagorodni kavaler neprestano je posjećavao, bodrio, podpomagao Crnogorce i s pašom se često u raspru stupao za ovaj bezčelovječni postupak. Ovim sjajnim podvigom čelovjekoljubija Vaš je vicekonsul blagorodnost svoje duše pokazao i onu svagdašnju blagonaklonost koju presvijetli dvor austrijski ima k ovoj šaki naroda gorskoga. Mene je g-n Balarini u ovome djelu veoma zadužio i ja mu ostajem vječno blagodarani; no blagodarost je jedna samo iskrica koja sjeca na duševni oltar, a odtolen se kao električeskom žicom prenosi k onome tko čovjeka ovako visoko zaduži. Ja samo ovoliko mogu, a ovo je malo. Vi pak možete ono što trebate, samo ako izvolite. Toga radi i obraćam se k Vašemu Visokoprevoshoditeljstvu moleći Vas kako onu sjajnu osobu koja je k meni svagda dobro raspoloženije i prijateljstvo pokazala da blagovolite ishodatajstvovati kod Vašega premilostivoga cara g-nu Balarinu nagradu dostojnu njegovoj zaslugi i česti austrijskoga imena po izloženome djelu...« (Zadar, Državni arhiv, Spisi Namjesništva za Dalmaciju 313 (b. VIII.^a c. X/2. 1. 1846., i Petar Petrović Njegoš, *Pisma III*, Prosveta, Beograd, 1955, str. 314—316).

Turska skadarska tamnica i »zlobni postupak serasker Rešid-paše sprama 85 Crnogoraca« potsjetiše nas na mletačke užasne zatvore i na nečovječno ponašanje Mlečića prema osuđencima na rad na galiji.

Njegoš polazi iz Beča u Italiju 15. decembra 1850., da bi tamo, po savjetu dra Škode, proveo zimu zbog grudne bolesti od koje je patio. U Trst prispijeva 18. decembra i odmah nastavlja svoj put za Napulj »boljg zdravlja radi«. Iz Napulja odlazi za Mletke i tu živi u hotelu Imperatore d'Austria. 25. decembra 1850. piše Vuku Stefanoviću Karadžiću iz Mletaka:⁸ »Divne [su] Mletke, ali su bogme u rdavoj koži, grdno su se po njima posukale prnje i jačine, a grdna sprdnja biva kada Turčin ali lacman oprnja. Lacman se zakrpiti ne da, no od njega krpe otskaču, a Turčin po tri vijeka jednu haljinu krpi dok od nje napravi kvodlibet od Azije i do Evrope, tj. smjesu istoka i zapada, od svijeh narodah i mastih«.

Na usta vojvode Draška Njegoš oštro žigoše političko stanje u republici svetoga Marka. Majstorski slika špijunski način uhođenja i dostavljanja. U Mlecima se budno pazi na politički nepoželjne elemente, prati se svaki njihov korak, prisluškuje se svaki njihov razgovor i odmah prijavljuje sudijama.

To nas uhođenje i dostavljanje političkih krivaca u Mlecima uveliko podsjeća na stanje u Francuskoj u 18. vijeku uoči same francuske revolucije god. 1789., kada su uhode jurile po francuskim gradovima, osluškivale šta ko govori, razgovore pojedinaca bilježile i u zapečaćenim pismima anonimno dostavljale francuskim vlastima («lettres de cachet»):

Oni straha drugoga nemahu
do od žbirah i do od špijunah,
od njih svako u Mletke drktaše.
Kad dva zbore štogod na ulicu,
treći uho obrne te sluša,
pa onaj čas trči sudnicima,
kaži ono što oni zborahu
i popridaj štogod i pogladi.
Sud onaj čas ona dva uhvati,
pa na muke s njima u galiju.
Od toga ti bjehu poginuli,
među sobom vjeru izgubili.
Koliko su s kraja u kraj Mletke,
tu ne bješe nijednoga čojka
jedan drugog koji ne držaše
za tajnoga žbira i špijuna.
Grbičić se meni kunijaše
da su jednom žbiri i špijuni
oblagali jednoga principa
pred senatom i svijem narodom,
i da su mu glavu otkinuli
baš na stube njegova palaca.
Kako ih se drugi bojat neće
kad mogaše oblagati dužda!

⁸ Petar Petrović Njegoš, *Pisma III*, Prosveta, Beograd, 1955, str. 449.

Njegoš unosi u svoju *Bilježnicu* 1844. god. podatke o umorstvu mletačkog dužda Marina Falierija: »Marino Faljieri (dužd) kojemu su odsjekli glavu 1354 god[ine] na glavne ljestvice pred palatom, zato što je ovaj ohtio da uništi[oko] republ[ičko] pravl[enije], drugi pak kažu da je bio žertva intrigah i laže.«

Veoma je karakteristično za stav našega pjesnika prema Mlecima što je on u *Gorskom vijencu* uzeo kao posve sigurno da je dužd Marino Falieri »bio žertva intrigah i laže.« Istorija tačno zna zbog čega je smaknut Marin Falieri:⁹ »... Marin Falieri, ljut što senat bijaše lako kaznio nekoga plemića koji mu bijaše uvrijedio ženu, uroti se s prostim narodom da smaknu sve plemiće; nego senat obazna za tu urotu te posi-ječe 17. aprila 1355 dužda na velikim stubama njegove palače.«

Vojvoda Draško se žali na Mlečiče:

Ko m' u zli čas dočekivâ, Vuče?
Ja nijesam ni poznâ nikoga,
akamoli da me ko dočekâ.
No mi ona ružna mješavina
ne davaše iz kuće izaći:
svagda graja bješe oko mene
kada hoćah po gradu izaći,
kao u nas bijele neđelje
kad se krenu momčad u maškare.
Da jednoga ne bi prijatelja,
glavom sina Zana Grbičića,
svoga doma već ne ćah gledati,
nego kosti tamo ostaviti;
a on me je bratski dočekao,
vodio me svuda po Mletkama.

Njegoš stiže iz Trsta u Mletke 26. marta 1844. On se u početku svoga dolaska kreće pješice po Mlecima u raskošnoj i živopisnoj crnogorskoj nošnji. Kasnije radoznalo obilazi, u društvu ruskog generalnog konzula von Freiganga i njegova sina, mletačke znamenitosti. Veoma je široke ruke prema veslačima gondola. Daje im najizdašnije napojnice. Svojim »divovskim stasom«, jakim tjelesnim sastavom, pravilnom razvijenošću i »vanrednom ljepotom« ostavlja na Mlečiče utisak čovjeka veličanstvenog izgleda. Prisustvo njegovo uznemirava čitave Mletke i Mlečani ga prate u gomili; prosto mu ne daju iz hotela »Leon bianco« izići.

Vojvoda Draško putuje preko Jadranskog mora u Mletke da donese platu starome i oronulome popu Šćepanu. Ali on ne kreće na taj daleki put samo zbog toga. Njegova je dužnost bez sumnje i da traži od mletačkog principa praha i olova. U Crnoj je Gori potrebno izvršiti istragu poturica i Crnogorcima predstoji užasna borba s Turcima. A džebane nemaju.

⁹ *Gorski vijenac*, s komentarom Milana Rešetara, Beograd, 1923, str. 89.

Knez Janko pita Draška da li ga je princip u Mlecima lijepo dočekao, a Draško mu potanko izlaže:

Ne lijepo, nego prelijepo:
 obeća mi i što mu ne iskah!
 I pomislih kad od njega dođoh:
 blago meni jutros i dovikaj,
 evo sreće za sve Crnogorce,
 dajbudi ću povest dosta praha
 da s' imaju čim biti s Turcima.
 Kad poslijed, sve ono izlinja,
 ka da ništa ni zboreno nije.
 I posad mu ne bih vjerovao
 mlijeko je da reče bijelo.¹⁰

I u ovim se stihovima odražava stvarnost.

Njegoš ne polazi u Mletke 26. marta 1844. samo da razgleda istorijske spomenike i druge znamenitosti toga čuvenog talijanskog grada nego želi da nabavi topova velikog kalibra i topovskih zrna da bi mogao povratiti mala crnogorska ostrva na Skadarskom jezeru Vranjinu i Lesendro, koja je 16./28. septembra 1843. na prevaru zauzeo skadarski vezir Osman-paša.

18. januara 1844. javljaju dalmatinski guverner Johannes August von Turszky i Ferdinand baron Schaller grofu Josephu von Sedlnitzkom, predsjedniku Vrhovne policijske i cenzurne dvorske vlasti u Beču, između ostalog, i ovo:¹¹ »Auf seiner Durchreise in Ragusa scheint er (Njegoš) drei grosse Ruderbarken zu dem Behufe bestellen zu wollen, jede mit zwei Kanonen zu besetzen, um sie dann gegen die Türken auf dem See von Scutari gebrauchen zu können. In dieser Absicht habe er auch schon einige Kanonen und eine Parthie Kanonenkugeln im Arsenal von Venedig bestellt.«

I u pismu guvernera Turszkog i barona Schallera od 4. aprila 1844. grofu Sedlnitzkom kaže se da Njegoš namjerava da nabavi u Mlecima i u Trstu topova i topovskih zrna:¹² »Der Bruder des Vladika erhielt

¹⁰ I napuljski kralj obećava Njegošu zimi 1851. da će ga besplatno snabdjeti prahom i olovom da se ima čim braniti od Turaka. Medaković nam priča u svom djelu *P. P. Njegoš, posljednji vladajući vladika crnogorski* (Novi Sad, 1882.) na strani 179: »Kad je bio u Napulju, išao je kod ondašnjeg kralja napuljskog, pa mu i razlagao siromašno stanje Crnogoraca, a koje neprestano napadaju Turci... trpeći u svačemu veliku nevolju; pa bi se, govoraše vladika, sve moglo snositi, ali da biva najveća nevolja u džebani. Napuljski kralj obeća dati praha i olova koliko mu treba, a da za to ništa ne plati.«

¹¹ Pismo Turszkoga i barona Schallera od 18. januara 1844. grofu von Sedlnitzkom, Beč, Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Polizeihofstelle.

¹² Pismo Turszkoga i barona Schallera od 4. aprila 1844. grofu von Sedlnitzkom Beč, Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Polizeihofstelle.

einen Brief von dem bekannten ehemaligen österreichischen Offizier Vucovich, dem zufolge der Vladika am 18. März in Triest eingetroffen und gesonnen war, sich auch nach Venedig zu begeben, dass er sowohl dort, als auch in Triest Kanonen und Kugeln sich zu verschaffen trachten werde, um von denselben in den gegenwärtigen Feindseligkeiten mit türkisch Albanien Gebrauch zu machen, er schrieb ihm zugleich, dass bis zur Zurückkunft des Vladika gegen die Türken nichts Entscheidendes unternommen werden soll, indem sich der Vladika vorbehält, die bezüglichen Operationen persönlich zu leiten.«

O Njegoševu nabavljanju topova u Mlecima riječ je i u *Narodnim novinama*. U broju od »20. marta« 1844. štampan je jedan izvještaj iz Trsta. Tu stoji, između ostalog, da je Njegoš »posle kratkoga bavljenja (u Trstu) otputovao u Mletke. Kako se čuje, namerava on ovdje za Crnu Goru topove kupovati, da bi od Turaka ribolov, kog su ovi na silu obsjeli, opet osvojio.«¹³

*

Njegoš, dakle, posvećuje u *Gorskom vijencu* čitavu jednu scenu dolasku Draškovu u Mletke. On u toj sceni ide za slikanjem zastrašenog i terorisanog mletačkog živilja, nepravičnih sudova, nečistih i vlažnih zatvora i strašnih muka na koje su udarani osuđenici na rad na gali u ondašnjoj truloj mletačkoj republici, prikazuje vojvodu Draška i njegov patrijahalni pogled na čovječstvo i junaštvo i tako oživljava svojstva crnogorskog gorštaka svoga vremena, neukog, ali neustrašljivog, častnog i čestitog, kod koga se pobunila savjest, jer je svojim vlastitim očima sagledao pravo naličje mletačkoga feudalnoga poretka sa svim njegovim tipično-srednjovjekovnim osobinama. Za Draška je posjeta Mletaka poseban događaj. On tamo upoznaje ljude, njihove običaje i navike, o kojima u svojoj maloj seljački-ratničkoj, ekonomski nerazvijenoj i kulturno jako zaostaloj Crnoj Gori nije mogao ni sanjati. Slično nešto doživljuje i Njegoš za vrijeme svoga boravka u Mlecima od 26. do 30. marta 1844. i on na usta vojvode Draška izlaže svoje shvaćanje o Mlecima i Mlečanima neuvijeno i odvažno.

Vrlo je zanimljivo da Njegoš i u februaru 1847., na svom povratku iz Beča u Crnu Goru, ide ponovo u posjetu Mlecima i pažljivo ih razgleda. Njegov *Gorski vijenac*, u kome su prikazani život i običaji mletačkog stanovništva, bio je već izišao iz štampe. O tom Njegoševu bavljenju u Mlecima Milorad Medaković nam priča:¹⁴ »U februaru [1847. g.] pođe vladika iz Beča za Trst, đe ostane nekoliko dana. Vučetić, trgovac — rodnom iz Grblja u Boci Kotorskoj, daruje vladici dvije gvozdene lubarde sa kojijema mišljaše vladika da gađa i osvaja Lesen-

¹³ Jeremija Zivanović »Jedan Njegošev put (Po savremenim beleškama)«, *Godišnjica Nikole Čupića*, Beograd, 1913, knj. XXXII, str. 189.

¹⁴ V. M. G. Medaković, o. c., str. 131, 133, 134.

dru i Vraninu. Iz Trsta pođe vladika u Mletke i nastani se u gostionici »Daniele« . . . U Mlecima staraše se vladika da sve sazna, što je znamenitije, a osobito rado doznavaše za sve događaje u Crnoj Gori, koji su opisani, a nalaze se u arhivi. Pregledaše Mletke spolja i iznutra — divljaše se negdašnjem mletačkom bogatstvu i kako su tu i srbske tečevine ulagane. On se vozaše u gondoli, da vidi sve kanale, a jednom odveze se pod onaj veliki-dugački most kuda ide željeznica i stajaše pod jednijem svodom, da sluša kakva je tutnjava, kad željeznica proleti. Iđāše i u operu »Feniće«. Ali je samo jednom bio, nalazeći da vladici ne priliči ići u takvo zborište . . . Učini poznanstvo sa porodicom Orlo, sa kojom su bili Crnojevići srođeni. On se često sastavaše sa ruskijem konsulom, koga ovaj zvaše često sebi na objed . . .».

J. Milović: DER WAHRE HINTERGRUND DER DRAŠKO-SZENE DES
»BERGKRANZES«

Z u s a m m e n f a s s u n g

Auf seiner Rückreise von Wien trifft Njegoš am 18. März 1844 in Triest ein, fährt von hier am 26. März nach Venedig weiter und hält sich da bis zum 30. März auf. In Gesellschaft des russischen Generalkonsuls von Freigang und dessen Sohn durchstreift er zu Fuss und in Gondeln die Stadt: Er besichtigt die berühmte Markuskirche, besteigt ihren hohen viereckigen Glockenturm (Campanile), besucht den Dogenpalast, seine berüchtigten Staatsgefängnisse (Pozzi) und wahrscheinlich die dortigen, unter dem Bleidach befindlichen, 1797 zerstörten Kerker (Piombi), sieht sich höchstwahrscheinlich auch das im südöstlichen Teil der Stadt gelegene Arsenal an, trägt viele interessante Einzelheiten über die Geschichte der venezianischen Republik, ihrer Bevölkerung, ihrer Dogen und ihrer Bauten zusammen, vermerkt sie, verbunden mit seinen persönlichen Eindrücken, in seine *Bilježnica* und verwebt das alles in die Draško-Szene des *Bergkranzes*.